
МАЙБОРОДА Н.О.,
аспірант,
Уманський державний
педагогічний університет
імені Павла Тичини,
м. Умань

МИСТЕЦТВО ЯК ПІДҐРУНТЯ ВИХОВАННЯ ГРОМАДЯНИНА- ПАТРІОТА У КОНТЕКСТІ ОСОБИСТІСНО ОРІЄНТОВАНОГО ПІДХОДУ

У статті обґрунтовано значення мистецтва у вихованні громадянина-патріота. Висвітлено погляди вчених минулого та сучасності на формування основних патріотичних цінностей у дітей дошкільного та молодшого шкільного віку. Визначено принципи патріотичного виховання у контексті особистісно орієнтованого підходу. Особлива увага звертається на виховання особистісних якостей, патріотичних цінностей, ідеалів у вихованні молоді.

Ключові слова: громадянин-патріот, мистецтво, творчість, особистісно орієнтований підхід.

В статье обосновано значение искусства в воспитании гражданина-патриота. Освещено взгляды учёных прошлого и современности на формирование взглядов, убеждений, интересов, идеалов, склонностей к творчеству у детей дошкольного и младшего школьного возраста. Определено принципы патриотического воспитания в контексте личностно ориентированного подхода. Особенное внимание обращается на воспитание личностных качеств, патриотических ценностей, идеалов в воспитании молодёжи.

Ключевые слова: гражданин-патриот, искусство, творчество, личностно ориентированный подход.

This article deals with the importance of art in education of the citizen-patriot. It depends on the view of Deals with the views of scientists of the past and present time. It has a great impact on the formation of

attitudes, interests, ideals, patriotic values for the creativity in pupils both of the pre-school and primary school age. Principles of patriotic education are given in accordance with the person-oriented approach. The personality of teacher was market as figures of educational process in patriotic upbringing of the young generation.

Key words: *citizen patriot, art, creativity, the person-oriented approach, the personality of teacher.*

Постановка проблеми у загальному вигляді. Феномен дитинства, його неповторна краса стала поштовхом до переосмислення поглядів, переконань багатьох вітчизняних вчених на процес виховання. Плеяда науковців, педагогів, митців звертає увагу громадськості, органів державної влади, соціальних інститутів на дитячу душу, її вразливість, унікальність, чутливість, потребу виховання на засадах Краси, Добра, Любові. Створенню умов у сучасній системі освіти для повноцінного гармонійного розвитку дитини, її успішної реалізації як особистості присвячено багато наукових праць, досліджень. Це свідчить про актуальність, теоретичну і практичну значущість даної теми.

У Концепції художньо-естетичного виховання учнів у загальноосвітніх навчальних закладах України зазначено: «Мистецтво – це своєрідний камертон цивілізації, універсальний спосіб мислення, здатний формувати не просто людину розумну, а людину духовну» [2, с.1-5]. Відповідно до цього основними завданнями мистецької освіти є: пробудження інтересу дітей до мистецтва, залучення вихованців до художньо-творчої діяльності в різних видах мистецтва, розвиток загальних і художніх здібностей дітей, формування універсальних якостей творчої особистості. Отже, використання у розвитку дитини різноманітних видів мистецтва дає можливість для особистісно-

го розвитку, активізує особистісний творчий процес, розвиває почуття, інтелект, розширює світогляд. У цьому руслі саме школа покликана поєднати мистецтво з дитячим світом, дитячою психологією, навчити оптимістично сприймати дійсність, утверджувати ідеали добра та краси, виховувати моральні чесноти, емоційність, чуйність, прививати патріотичні цінності.

Світоч українського мистецтва Т. Г. Шевченко своїм життєвим шляхом, пронизаним героїчною силою незламного духу, прагненнями, думами і почуттями утверджував роль мистецтва як вищого ступеня художньої творчості. «Якби краса у всіх її образах хоча б на половину людства мала свій благодетельний вплив, тоді б ми швидко наблизились до довершеності» [9, с.5-9] – це ті сміливі узагальнення у становленні естетичного ідеалу Т. Г. Шевченка, які дає можливість робити мистецький досвід митця.

Всесвітньо відомий вчений-енциклопедист В. І. Вернадський уважав мистецтво одним із провідних напрямків пізнання людиною світу. На його думку мистецтво спрямовує людство на культурне піднесення, збагачення загальнолюдських та національних цінностей, формування світосприйняття, підвищення рівня духовності. Учений наголошує на присутності краси в житті та побуті наших предків. Ті люди, які намагаються оточити себе красою, тонко відчують її, як правило, мають чуйне серце, роблять бла-

городні вчинки, вони духовно багаті [4, с.103-106]. Соціологічний аспект мистецтва і естетики став похідним від ідеї ноосфери (нового глобального мислення), збереження якої не можливе без розвитку мистецтва.

Важливими для контексту нашого дослідження є переконливість думок мистецтвознавця М. Г. Стельмаховича, який закликає ще з колиски прилучати дітей до світу мистецтва, вибудовувати національну систему виховання з використанням духовних та виховних традицій українського народу, формувати розуміння сутності норм моралі та поведінки у суспільстві, чіткої життєвої позиції.

Мистецький досвід багатьох українських митців дозволяє зробити узагальнення про важливість залучення дітей з раннього віку до світу мистецтва, краси, неповторності. Адже вона народжується готовою до спілкування з мистецтвом, завдяки якому відбувається пізнання світу ще до того, як вона навчиться думати, говорити, читати і писати.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблеми виховання громадянина-патріота знаходяться у центрі наукових інтересів учених минулого К. Д. Ушинського, С. Ф. Русової, Я. Корчака, Г. Г. Ващенко, В. О. Сухомлинського, та сучасності Ш. О. Амонашвілі, А. Б. Богуш,

О. В. Сухомлинської, В. Г. Кузя, та інших. Науковці доводять, що мистецтво має важливе значення у розвитку дитини, її вихованні. На думку вчених (Л. А. Венгер, Л. С. Виготського, В. В. Давидова, А. В. Запорожця, О. А. Фльоріної та ін.), дитинство є важливим віковим періодом розвитку художніх здібностей, формування естетичних смаків, уподобань, духовно-патріотичних цінностей особистості. Концептуальні засади прилучення дітей до народних традицій, художньої культури, мистецтва та творчості для розвитку дитини обґрунтовано в працях: І. Д. Беха, Н. С. Вітківської, Н. О. Ветлугіної, В. В. Рибалки, Ю. І. Рубіної,

Ю. Фохт-Бабушкіна, А. А. Кікоть, О. А. Комаровської та інших.

Роль різноманітних видів мистецької діяльності (зображувальної, музичної, театралізованої тощо) у всебічному розвитку дітей дошкільного та молодшого шкільного віку висвітлено в працях Л. В. Артемової, О. П. Амадьєвої, Р. І. Жуковської, Ю. І. Рубіної та інших вчених.

У сучасних наукових дослідженнях (Н. В. Водолаги, С. М. Гаврилюк, Н. П. Нечай, І. І. Демченко, Г. О. Костюшко, Л. В. Серих, В. М. Шахрай та ін.) розкриваються цінні ідеї впровадження мистецької діяльності у розвитку художньо-творчого потенціалу дітей дошкільного і молодшого шкільного віку.

Зважаючи на актуальність поставленої проблеми **мета статті** спрямована на обґрунтування ролі мистецтва у громадянсько-патріотичному вихованні дитини у контексті особистісно орієнтованого підходу.

Виклад основного змісту матеріалу. У світлі активних демократичних перетворень в Україні зростає рівень громадянсько-патріотичної активності молодого покоління. Саме особистість виступає носієм патріотичних цінностей, які виявляються в її свідомості. З підвищенням активного патріотизму через призму освітньо-виховних впливів зазвичай відбувається покращення психологічного клімату у суспільстві, починають працювати державні інститути права, зростає попит суспільства на дитячу творчість і активність, кожний патріот відчуває свою значущість для своєї держави.

Важливими для контексту нашого дослідження є погляди основоположниці українського дошкільного виховання С. Ф. Русової, яка уважала творчість найдорожчим скарбом людства, яка утворила весь наш сучасний культурний добробут, наше мистецтво в найширшому значенні цього слова. Дослідниця високо оцінювала роль мистецтва у розвитку дитини, адже «тільки мистецтво має змогу за-

глянути в чужу живу душу, пережити її радощі, мистецтво викликає в нас інтерес, зацікавлення до інших людей і їхнього духовного життя» [7, с.147]. Великого значення просвітителька надавала практичному прояву дитячої творчості, зокрема малюванню, музиці, танцям, театралізованій діяльності з дошкільного віку. Саме на ранніх етапах розвитку дитини відбувається активна соціалізація, самоусвідомлення, набуття інтелектуального досвіду.

Праці С. Ф. Русової «Теорія і практика дошкільного виховання», «Українські дитячі книжки», «Про дитячі циячки», збагачені життєвим досвідом, глибокими і всебічними знаннями, практичними порадами, спрямовані на допомогу українській сім'ї у вихованні в національному дусі. Адже саме сім'я є першим соціальним осередком дитини, в якому вона вперше зустрічається з дитячою іграшкою, казкою, малюнком, піснею, саме в сім'ї формуються враження, інтереси, погляди на життя, ціннісні орієнтації. Взаємозв'язок засобів мистецтва, сім'ї, дошкільного закладу мають неабияке значення. Саме таке виховання, на думку вченої, «виробить із дитини людину у найкращому значенні слова», яка «шанує свою громадську, національну і особисту гідність, виявляє працелюбність і здатність до самонавчання і самовдосконалення» [7, с.19].

Основними засобами мистецького виховання дітей відповідно до їх вікових та психологічних особливостей автор праці «Хвороби в галузі національної пам'яті» Г. Г. Ващенко уважає:

- колискову пісню в ранньому дитинстві, бо «мелодія глибоко западає в її душу і зворушує її тим більше, що пісню співає наймиліша для дитини істота – рідна мати» [1, с.134];
- казку, яка має вплив на всебічний розвиток, фантазію, творчість дитини, знайомить її з народним побутом, віруваннями, традиціями та звичаями;
- гру як найефективніший засіб есте-

тичного виховання, завдяки якому через пізнавальні, емоційні, вольові, психічні процеси відбувається передача та засвоєння народних знань, звичаїв, вірувань, традицій, основ національного характеру, уявлень про себе і світ, потяг до самозбереження української нації, її розквіту.

Творча душа українського народу створила самобутні шедеври гармонійного виховання дитини, виникнення у неї почуття прекрасного з дошкільного віку від маминої колискової пісні, казки, гри до досягнення складних видів мистецтва у дорослому. У дошкільному та молодшому шкільному віці важливо формувати здатність дитини пізнавати себе як члена сім'ї, родини, дитячого колективу, як

учня, жителя міста чи села; виховувати у неї любов до рідного дому, школи, вулиці, своєї країни, її природи, рідного слова, побуту, традицій, використовуючи при цьому засоби пісні, казку, ігрову діяльність.

Корифей української педагогічної думки В. О. Сухомлинський присвятив життя пізнанню, осмисленню унікальності дитячого світу, становленню високоморального, відповідального, духовно багатого суспільства і у повному обсязі розкрив його теоретичні основи у своїх працях. На особливу увагу педагогічного загалу заслуговують праці «Народження громадянина», «Серце віддаю дітям», «З чого починається громадянин», «Бесіди про громадянськість» та інші. Учений наголошує на тому, що «громадянськість – це пристрасть людського серця», «це насамперед відповідальність, обов'язок – та вища сходинка у духовному житті людини, на якій вона віддає себе служінню ідеалові». В. О. Сухомлинський наголошував, що патріотичні ідеї перетворюються в стійкі духовні утворення (погляди, переконання, ідеали) за умови, коли дитина виступає в ролі дослідника, шукає і знаходить їх сама в певній системі знань, відомостях, образах, національних звичаях, тради-

ціях, обрядах. Важливе значення для нашого дослідження має позиція ученого щодо ролі мистецтва у патріотичному вихованні, адже «мистецтво – це час і простір, в якому живе краса людського духу. Як гімнастика випрямляє тіло, так мистецтво випрямляє душу. Пізнаючи цінності мистецтва, людина пізнає людське в людині, підносить себе до прекрасного, переживає насолоду» [8, с.544]. Така далекоглядна і переконлива позиція ученого сприяє розв'язанню таких педагогічних проблем: виховання у підростаючого покоління любові до Батьківщини, формування громадянського обов'язку на основі загальнолюдських духовних цінностей, утвердження якостей громадянина - патріота України як світоглядного чинника розвитку культурного і творчого потенціалу свого народу, протидія різноманітним негативним впливам, які спрямовані на спотворення сприйняття національних цінностей, мови, історії, культури свого народу.

Значний внесок у галузі мистецької освіти зробила О. П. Рудницька, яка надавала мистецтву винятково значення, особливостями якого є зв'язок емоційного і розумового розвитку дитини, виникнення образного мислення, підсвідомого процесу «осяяння», задоволення духовних потреб. Дослідниця звертає увагу на «особистісну спрямованість мистецької освіти, що уможливорює досягнення гармонії у відносинах між індивідом і соціальною сферою життя» [6, с. 27]. Її можна проілюструвати трьома напрямками навчально-виховного процесу: пізнанням предметного світу, культурою спілкування, потребою в самоосвіті. Найважливішим критерієм освіченої людини учена вважає не суму накопичених знань, а освоєння способів їх самостійного набуття. Вміння пережити і осмислити мистецькі твори, розуміти їх – це процеси, пов'язані з особистісною інтерпретацією. Звідси походить розвиток другого критерію – культури спілкування, яка виявля-

ється у здатності до внутрішнього діалогу, прийняття особистісних рішень, розмові з уявним «героєм». Потяг до самоосвіти і саморозвитку розширюють знання особистості, допомагають оволодіти і зрозуміти своє призначення у цьому світі, спонукають до подальшого пошуку. Мистецька освіта є важливим компонентом не тільки цілісного духовного розвитку особистості, вона формує спеціальні здібності, смаки, естетичний досвід і ціннісні орієнтації, активізує творчу діяльність та вдосконалює почуттєву культуру. Думки і знання О. П. Рудницької мають важливе значення для контексту нашого дослідження. «У наш час, коли стверджується чуття рідної землі, усвідомлюється необхідність сприйняття предковичних культурних цінностей, природним стає звернення науковців і практиків до духовних надбань попередніх поколінь, вироблених ними принципів мистецької освіти, що знаходять своє відображення у сучасних концепціях підготовки вчителя» [6, с.24] - основний концепт її педагогічної творчості. Важливою рисою педагогічної характеристики педагогів О. П. Рудницька вважає національну орієнтованість світогляду, бо саме «в українців, як і представників інших народів, історично виробився самобутній світогляд, котрий складає основу духовності нації відображається в історичних подіях, ідейній та моральній спадщині народу, у прикметах, традиціях, звичках, символах, здобутках культури» [6, с.24].

Особливий інтерес викликають думки Ш. О. Амонашвілі, присвячені особистості учителя, яка, навчаючи і виховуючи, сприяє збагаченню молодших школярів духовними та моральними цінностями минулих та сучасних поколінь. Адже учитель акумулює в собі багато інформації про оточуючий світ і передає її дітям в зміненому вигляді, пропущений через свої почуття та емоції, світогляд. Тому особистості учителя повинні бути притаманні висока освіченість, гро-

мадянська активність та патріотизм, оптимізм, любов до дітей, гуманність, творчість, адже «професія учителя не терпить шаблону, відставання від вимог часу. Людина, яка присвятила їй своє життя, повинна володіти всіма тими якостями, які вона хоче виховати у своїх вихованцях», «...учитель повинен бути патріотом і інтернаціоналістом, бо любов до батьківщини може пробудити тільки люблячий свою вітчизну» [5, с.39].

Значущість проблеми громадянсько-патріотичного виховання зумовлює вибір принципів роботи з дітьми, які слугують своєрідним індикатором вибору доцільних форм та методів виховної роботи з дітьми. Важливим є необхідність реалізації даних принципів у їх єдності, що забезпечує реалізацію виховної цінності мистецтва у особистісному розвитку громадянина-патріота. У їх визначенні ми опираємось на дослідження І. Д. Беха «Патріотичне виховання дітей та учнівської молоді в умовах модернізаційних суспільних змін в Україні»:

- принцип національної спрямованості, що передбачає формування національної свідомості, виховання любові до рідної землі, свого народу, його культури, здатності зберігати свою національну ідентичність, розбудовувати свою державу;
- принцип гуманізації виховного процесу, що передбачає зосередження уваги на дитині як вищій цінності, врахування індивідуальних та вікових особливостей і можливостей розвитку дитини, стимулювання свідомого ставлення до поведінки, діяльності, патріотичних цінностей;
- принцип наступності та перспективності забезпечує використання попереднього патріотичного досвіду дитини на всіх етапах її розвитку, узгодження з наступним ета-

пом, поступове ускладнення мети, завдань, напрямів діяльності;

- принцип культуровідповідності має на меті органічне поєднання патріотичного виховання з культурою свого народу, його мовою, традиціями, звичаями, які уособлюють духовну єдність поколінь;
- - принцип життєтворчої самодіяльності, який передбачає становлення особистості як творця свого життя, яка здатна постійно самовдосконалюватись, адекватно і гнучко реагувати на соціальні зміни.

Висновки і перспективи подальших педагогічних досліджень. Відтак, з ретроспективного огляду праць науковців можна зробити висновок про те, що під час процесу патріотичного виховання відбувається прилучення дітей до цінностей, наповнення ними внутрішнього духовного світу, особливого значення набуває особистісно-орієнтований підхід, який орієнтує виховний процес на інтереси, потреби, мотиви, уподобання, права окремої особистості. На цій основі у дитини розвивається емоційність (здатність сприймати і переживати), естетичні смаки, уявлення про ідеал, формується естетико-ціннісна орієнтація особистості, здатність до творчості, до створення мистецьких творів у сфері трудової, естетичної, мистецької діяльності, у побуті, поведінці, вчинках. У світлі вищесказаного важливе значення має думка В. Г. Кременя: «потрібно готувати людину до того, що вона є патріотом своєї батьківщини і водночас громадянином світу. Якщо такого не буде, то це призведе до самознищення людства» [3, с.41]. Проведене теоретичне дослідження не вичерпує усіх аспектів даної проблеми і окреслює перспективи подальших досліджень у визначенні умов, форм та методів патріотичного виховання підростаючого покоління.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Григорій Ващенко «Хвороби в галузі національної пам'яті» Всеукраїнське педагогічне товариство ім. Г. Ващенка «Фада» ЛТД, 335 с.
2. Концепція художньо-естетичного виховання учнів у загальноосвітніх навчальних закладах України / за ред Л.Масол // Шкільний світ. – 2002. - №9. – С. 1-5.
3. Кремень В. Г. Освіта і наука в Україні – інноваційні аспекти. Стратегія. Реалізація. Результати. – К.: Грамота, 2005. – 448с. – Бібліогр.: с. 431.
4. Оржеховська В.М., Хілько Т.В., Кириленко С.В. Посібник з самовиховання. – К.: ІЗМН, 1996, - 192 с.
5. Педагогический поиск / Сост. И. Н. Баженова, – М. : Педагогика, 1988. – 544с.
6. Рудницька О. П. Педагогіка: загальна та мистецька – Навч. посібник. – К.: ..., 2002. – 270 с.
7. Русова Софія Вибрані педагогічні твори: У 2 кн. Кн 1 / За редакцією Є. І. Коваленко; Упоряд., прим. Є. І. Коваленко, І. М. Пінчук, - К.: Либідь, 1997, - 272 с.
8. Сухомлинський В.О. Вибрані твори [Текст]: в 5-ти т. /В.О.Сухомлинський. – К.: Радянська школа, 1977. – Т. 1: Проблеми виховання всебічно розвинутої особистості. – 653с.
9. Шевченко Т. Г. Про мистецтво. – К.: Мистецтво, 1971. – 336с.